

Vrací-li se člověk po určité době zpátky na Šumavu, často se podiví, kolik starých a důvěrně známých věcí zmizelo a kolik jiných a nových se objevilo. Čas zastavit nelze a je přirozené, že se život lidí mění. Ale přesto, kdykoli vidíme bourat starou roubenou chalupu, pocítíme v duši jakési rozechvění nad tím, že mizí další památník oné staré Šumavy.

I dnes by měli lidé najít čas, aby se občas potěšili věcmi, které vyrostly před mnoha lety z potu a obratnosti šumavských obyvatel. Je v nich nejen kus historie krajiny, ale i něco více. Jsou v nich osudy lidí, kteří zápasili s drsnou přírodou, aby uhájili holé živobytí; bez nich by přece dnešní Šumava nebyla tím, čím se stala. Jedině z úsilí předků se zrodila tahle země a náš národ.

Vraťme se chvíli na starou Šumavu, do horských chalup mezi tkalce, dřevaře a skláře a vzdejme jim hold. Z obdivu k nim vznikla i tato kniha, která soustřeďuje doklady o často již zapomenutých výrobcích, životních osudech, radostech i strastech obyvatel horských a podhorských vsí. Neklade si za cíl být vyčerpávající vědeckou studií, vybírá ze života staré Šumavy jen to, co bylo charakteristické, zajímavé, co by i dnešní lidé měli o tomto kraji znát. Zabírá poměrně rozsáhlý časový úsek – od středověku až do doby, kdy průmyslová výroba definitivně změnila starou Šumavu.

Lze si jen přát, aby čtenář našel v následujících stránkách nejen zábavu, ale též poučení o kraji, který je drsný i krásný současně a z jehož minulosti mnohé žije dosud. Pokud chceme dnešní Šumavu chápat a hlavně chránit, musíme především poznat Šumavu minulou.

Rodinný život

Narození dítěte bývalo dříve v šumavských chalupách běžnou událostí, vždyť nezhledně měly tehdejší rodiny osm až deset dětí. Ne každé se však dožilo dospělého věku, neboť dětská úmrtnost bývala otřesná. O tom svědčí jak matriky zemřelých, tak i německé nápisy na umrlících prknech. Překlad – jednoho za všechny – z prkna stávajícího na cestě do Nýrska: „Zde odpočívají tři synové Ondřeje Zierhuta z Liščí, Max, stár 15 let, Karel stár 16 let, František stár 2 a půl roku, zemřeli v květnu 1888; odpočívajte v pokoji“. Všichni tři zabily neštovice, takový případ nebyl ojedinělý.

Prakticky až do porodu žena normálně pracovala. Stávalo se dokonce, že neodhadla správně dobu a děcko se narodilo třeba na poli nebo na cestě z trhu. Před svou „těžkou hodinkou“ bývala rodička ukládána do postele ve světnici; protože postel stávala vždy v rohu, říkalo se, že odešla „do kouta“. Na pomoc pozvali porodní bábu nebo některou zkušenou sousedku. Je zajímavé, že porodní báby měly již v 18. století předepsány porodnické zkoušky, které je opravňovaly k provozování živnosti. Mnohé v horách však tuto činnost prováděly bez oprávnění.

Po porodu zůstávala žena ležet několik týdnů (obvykle celé své šestinedělí). Dostávala vždy vydatnou stravu – silnou slepičí polévku apod. Ta se jí nosila ve zvláštním baňatém hrnci s uchem napříč přes horní okraj, jemuž se říkalo koutňák. Často se různě zdobil a lidé mu připisovali magická moc, že ochrání rodičku. Stejnou magickou moc připisovali koutnici, výšivkou zdobené plachtě, která se po porodu zavěšovala na nebesa nad postelí a oddělovala rodičku od zbytku světnice (a především ji chránila před zlými démony a nečistými silami). Za kritickou dobu po porodu se považovalo šestinedělí. Do jeho ukončení nesměla žena vstávat. Někdy se kvůli této lhůtě odkládaly i křtiny.

S narozeným dítětem byla prováděna řada praktik, které ho měly podle lidové víry chránit. Do první koupele se vhodil peníz, aby se dítěti v životě dobře dařilo a aby bylo majetné. Tento peníz pak obvykle dostávala darem porodní bába. Pak se dítě zavinulo do povijanu, do kterého se vložil růženec, který ho měl chránit před nečistými silami. Novorozeně uložili do kolébky vedle lože matky. Dříve se dávalo také do košíku zavěšeného provazy ke stropu, jemuž se říkalo „hejčka“. Ke košíku byl uvázaný provaz, který vedl do postele, aby dosahoval až k ruce matky. Té pak jen stačilo natáhnout ruku a dítě pohoupat.

Novorozeně chránili rodiče před událostmi, které mohly podle jejich představ poznamenat jeho budoucí život. Nesměla je přeskočit kočka, protože pak by se prý z něho stala můra, která saje lidem krev. Do svého prvního roku nesmělo dítě zmoknout, aby se mu neudělaly pihy. Malé děti neměl nikdo překračovat, když se batolily po zemi; věřilo se, že by potom nerostly. Když matka skončila s kojením dítěte, položila před něj na stůl knihu, růženec, peníze, metlu a cukr. Podle toho, na co dítě sáhlo, odhadovali jeho budoucí povahu (vzdělanost, zbožnost, zámožnost, sílu, oblibu v jídle).

Po určité době šli oba rodiče s dítětem ke křtu do kostela, kde mu bylo oficiálně dáno jméno a bylo zapsáno do matriky. Při té příležitosti vždy požádali některého ze známých, aby se stal dítěti kmotrem či kmotrou. Pokud se jednalo o rodinu stejně váženou a zámožnou, považovalo se za nepřístojné tuto prosbu odmítnout. Dětem podruhů někdy chodil za kmotra hospodář, u něhož rodina na podruží žila. Kmotr nesl dítě ke křtu a obvykle mu při té příležitosti věnoval nějaký dárek – děvčeti šperk, chlapci zlaták apod.

Být kmotrem znamenalo přijmout na sebe odpovědnost za další osud dítěte. Kmotr a kmotra se stávali druhými rodiči, dítě k nim chodívalo na návštěvy, pro radu a někdy se utíkalo i před trestem, pokud doma něco provedlo. Jestliže oba rodiče zemřeli, přebírali často výchovu kmotři.

Kromě dětí, které se narodily z manželského svazku, rodily se poměrně často děti i ženám, které nebyly vdané. Takové ženy bývaly v obci odsuzovány a často byly vyřazeny ze společenského života. To platilo i pro dítě, které bylo „panchar-tem“, jímž každý opovrhoval. V některých místech Šumavy platil v minulosti zvyk, že matka nemanželského dítěte upekla ve formě pečivo tvaru nemluvněte (rodeník), které odnesla otcí, čímž veřejně oznamovala jeho otcovství. Když pečivo přijal, uznával dítě za své; tím se hanba svobodné matky do jisté míry zmenšovala. V německých obcích prý bylo zvykem, že pečivo ve tvaru nemluvněte dávali před práh chlapci, který chodil s děvčetem, ale nechtěl si ho vzít. Jestliže nechtěl být takový hoch vystaven posměchu, žádalo se, aby se konečně s dívkou oženil. Proto svobodní mládenci hlídali, aby jim kamarádi tento žert neprovedli.

Dospívající mládež měla mnoho možností, jak se společně bavit a stýkat a také spolu „chodit“. To vyplývalo z pracovních cyklů obce. Mládež se scházela na přástkách, na tancovačkách, při společných obřadech, v době senoseče apod. Bývalo zvykem, že mladý muž nesměl myslet na ženění do té doby, než se otec rozhodl odejít na výměnek. Mladší synové na tom byli ještě hůř, protože museli čekat na chvíli, kdy nejstarší bratr převezme otcovu usedlost a vyplatí je. Teprve s těmito penězi se mohli pokusit o založení vlastní domácnosti. Přes podobné majetkové obtíže však děvčatům nadbíhali a ta se jim nevyhýbala, protože nechtěla být sama. Mladí lidé to však snadné v tomto ohledu neměli, protože se muži nezřídka ženili až ve věku kolem třiceti let.

Děvčata sice bránila svou počestnost, neboť se bála posměchu, který stíhal „padlé“ dívky, zřejmě však ne vždy úspěšně, jak svědčí četné soudní protokoly o otěhotnění svobodných dívek.

Jestliže však k takové „nepřístojnosti“ došlo a stala se veřejně známou, naléhali vždy rodiče dívky na chlapce, aby si jejich dceru vzal za manželku. Pokud se jednalo o rodiny přibližně stejně zámožné, většinou se domluvily. Horší situace nastala, pokud byl jeden z mladých lidí (zvláště dívka) z rodiny chudší. Zámožnější rodiče se v takovém případě většinou postavili proti a mladí lidé, i když se měli skutečně rádi, si nedovolili zákaz překročit; sňatek bez rodičovského požehnání byl velkým hříchem a dokonce mohl být považován za právně neplatný.

Na besedě před chalupou ve Stodůlkách

Před svatbou se konaly ohlášky, v mnoha vsích se však věřilo, že snoubenci nesmějí své ohlášky slyšet, protože pak by prý měli hluché děti. Děvčata často věštila budoucnost své lásky otrháváním květu kopretiny či listu akátu, k němuž se říkaly různé průpovědky; které slovo připadlo na poslední lístek, to se mělo vyplnit. Snoubenci se zase nesmělo šlápnout na patu, protože pak se ohrazoval: „Nešlap mně na ohlášky, ušlápneš mně veselku“.

Většina svateb, pokud se nemuselo s veselkou spěchat, bývala o masopustu. Ženich s nevěstou osobně obešli sousedy a pozvali je na svatbu. Zašli také za družbou a družičkou, jež si zvolili. Již několik dní před svatbou se v domě nevěsty chystalo pohoštění. Ženy ze sousedství pomáhaly s pečením, pozvaní sousedé poslali příspěvek, jímž byly nejružnější potraviny a pití. V den veselky se svatebčané podle příbuzenství a přátelství rozdělili, část zamířila do domu ženicha a zbytek za nevěstou. Ženich uvítal hosty hned ve dveřích a počastoval je šňupacím tabákem a kořalkou, v domě nevěsty obstarával vítání otec nebo kmostr.

V určenou hodinu se vydal ženich s celým doprovodem do domu nevěsty. Ve dveřích ho uvítali všichni přítomní

OBSAH

Úvodem / 9

ŠUMAVA A JEJÍ LID / 11

Šumava – pohoří na jihozápadě Čech / 11

Osídlení Šumavy / 17

Sociální vývoj venkova / 41

CESTY ZA OBŽIVOU / 65

Zemědělství / 65

Dřevařství / 82

Sklářství / 102

Lnářství / 117

Domácí výroba ze dřeva / 130

Obchod / 144

Nekalé živnosti / 150

Putování za výdělkem / 156

VŠEDNÍ A SVÁTEČNÍ DNY / 161

Ves a dům / 161

Interiér / 175

Strava / 187

Oděv / 199

Rodinný život / 215

Obyčeje a pověry / 225

Literatura / 249